

Litteraturkrönika 2012

Av Lars-Olof Delsing, Lars-Erik Edlund och Karl G. Johansson

Krönikans avdelningar åtskiljs av asterisk. De är ämnesvis ordnade från allmänt till specifikt: allmänspråkligt (indoeuropeiska, (ur)germanska) * skandinaviskt (ur-, fornnordiska) * särspråkligt: fornvästnordiska, isländska, färöiska * norska * danska * svenska * egennamn: ortnamn, personnamn, övriga namn. Inom avdelningarna redovisas arbetena i alfabetisk följd. Artiklarna signeras L.-O.D., L.-E.E. eller K.G.J.

*

Germansk filologi och norske ord. Festskrift til Harald Bjorvand på 70-årsdagen den 30. juli 2012, redigert av John Ole Askedal, Tom Schmidt & Rolf Theil, 205 s., Oslo 2012 (Instituttet for sammenlignende kulturforskning; Novus Forlag). (Instituttet for sammenlignende kulturforskning. Serie B: Skrifter CXLV.) ISBN 978-82-7099-700-8. Sedan ett drygt decennium är "Bjorvand & Lindeman" ett levande begrepp bland dem som arbetar med nordisk ordforskning. Harald Bjorvands och Fredrik Otto Lindemans omfattande etymologiska ordbok, *Våre arveord*, har redan hunnit komma i två upplagor – den senaste från 2007 på över 1400 sidor – och har etablerat sig som en självklar referenspunkt. På många punkter förs nämligen i denna ordbok, genom författarnas indragande av övriga germanska språk och framför allt de indoeuropeiska språken (inklusive laryngalteorin), den etymologiska diskussionen avsevärda steg framåt. När nu Harald Bjorvand fyller sjuttio år hyllas han med denna festskrift, och som sig bör inleds sviten av uppsatser med en av kollegan Fredrik Otto Lindeman. Den artikeln behandlar uppkomsten av det urgermanska verbet *þīna/e-* 'bli fuktig' där Lindeman förmedlar en initierad men ingalunda helt lättgenomtränglig diskussion beträffande intrikata etymologiska förhållanden i en fjärran forntid. Klaus Johan Myrvoll bidrar med en systematisk översikt som visar framväxten av starkt femininum från urnordisk tid fram till fornvästnordisk. Förändringsprocesserna illustreras väl i detta bidrag. Synkopen av långt *i* i nordiska substantiv diskuteras av Sverre Stausland Johnsen, och artikeln visar bl.a. på ett

intressant sätt hur beskrivningar av ljudförändringar kan vara mer eller mindre ekonomiska till sin karaktär. Rolf Theils bidrag om urnordiska lånord i samiskan avslutas med en lista på hundra hithörande ord. Genomgången visar att en hel del problem med detta ordstoff kvarstår olösta. Den germanska artikeltypologin står i centrum för John Ole Askedal där bestämda och obestämda artiklar i de germanska språken dryftas. Utifrån observationer i sin egen dialekt beträffande böjning av några ord för kroppsdelar (*hand*, *tand*, *öra*, *öga*) belyser Hans-Olov Enger mer generella problem om morfologiska klasser och morfologiska förändringsmönster, varvid några av de lingvistiska grundfrågorna tangeras. Onomastiska bidrag lämnas av Lennart Elmevik, Svante Strandberg och Eva Nyman samt av Tom Schmidt. Elmevik behandlar ljudhistoriskt utvecklingen i ortnamnen *Gredelby*, *Grillby*, *Grillinge* och *Grissla*, vilka diskuteras i ljuset av ett **grȳtil* eller liknande, i sin tur en bildning till ordet *gryt*. Att uppbåda paralleller till de olika ljudförändringarna är enligt författarens mening inte alltid lätt. Dessutom framhålls i slutet att en hel del kvarstående ljudhistoriska problem finns vad gäller dialektala former för den språkligt närliggande fågelbeteckningen *grissla*. Det är emellertid instruktivt och mycket lärorikt att följa författarens analyser. Strandberg behandlar det uppländska sjönamnet *Syningen* som enligt författaren i första hand återgår på en forntida hydronym **Sauðn*, samhörigt med *sjuda* och syftande på rörelse och/eller ljud i vattnet. Nyman tar sig an de svenska och norska *Skön*, *Skaun* och *Skogn* och visar att namnen rimligen primärt tillkommit bygder som karakteriserats av sin öppenhet, inte exklusivt någon å eller vik. Tolkningen är visserligen inte ny men underbyggs här med övertygande argument. Om personnamnet *Harald* som förled i de nordiska ortnamnen skriver Schmidt. Ett bidrag av Steffen Krogh berör jiddisch, vilken förmedlar ”Linguistische Beobachtungen zur Romankunst der charedischen Satmarer Juden in New York”. En förteckning över Harald Bjorvands vetenskapliga verk samt en sedvanlig Tabula gratulatoria avslutar boken. Flera av de ingående artiklarna speglar mer generella språkliga förhållanden och bidrar därmed till en lingvistisk diskussion, under det att andra är mer deskriptiva. Med denna blandning har det blivit en läsvärd volym. L.-E.E.

Lexikon der älteren germanischen Lehnwörter in den ostseefinnischen Sprachen. Bd. III. P-Ä, begründet von A.D. Kylstra, fortgeführt von Sirkeka-Liisa Hahmo, Tette Hofstra & Osmo Nikkilä, 1 + 434 s., Amsterdam & New York 2012 (Rodopi). ISBN 978-90-420-3470-9; e-book ISBN 978-94-012-0750-8. De två första banden av detta viktiga lexikon utkom

1991 resp. 1996. En del av tredje bandets artiklar har sammanställts av Osmo Nikkilä som dock avled redan 2002. Lexikonets grundare, A.D. Kylstra som gick bort i hög ålder 2009, följde arbetet med det tredje bandet in i det sista. Arbetet med föreliggande band har sålunda slutförts av Sirkka-Liisa Hahmo och Tette Hofstra. I lexikonet behandlas lån från olika tider, en del äldre och även senare lån, även om de germanska lån som upptagits fram till 500 e. Kr står i fokus. Även inlån som har sina yttersta rötter i latin men tidigt upptagits i de germanska språken, som *vüina*, finns med. I boken redovisas mer säkerställda germanska lånord såsom *pade* (s. 7), *paita* (s. 14), *palkka* (s. 22 f.), *pino* (s. 67), *raha* (s. 102), *rengas* (s. 145), *ruhtinas* (s. 173), *sama* (s. 219), *satama* (s. 224 f.), *tade* (s. 259), *vainio* (s. 355 f.), *valo* (s. 364), *vare* (s. 373), *verkko* (s. 391 f.) och *äiti* (s. 429 f.). Mera tveksamt är om ord som *paasi* (s. 5), *parta* (s. 38), *ranta* (s. 127 f.), *ryypätä* (s. 201 f.), *vaaja* (s. 344 f.), *verka* (s. 388 f.) och *viro* (s. 415) skall betraktas som germanska lånord. I varje fall för några av dessa ord känner man som läsare behov av ytterligare utredning. Yngre lånord utgör däremot av allt att döma exempelvis *paltti* (s. 29), *torppa* (s. 308) och *tyrni* (s. 327 f.). Däremot är det svårare att avgöra om en del ord skall betraktas som germanska lånord eller yngre inlån; det gäller bland andra *pallo* (s. 26 f.), *pütta* (s. 58), *rauma* (s. 136), *saha* (s. 210), *santa* (s. 221 f.), *siukka* (s. 241) och *teli* (s. 284 f.). En hel del ord som av forskare tidigare ansett vara germanska lån måste efter denna genomgång ifrågasättas som inlån. Det gäller exempelvis *parka* (s. 34), *polskia* (s. 72), *pulskata* (s. 79 f.), *puo* (s. 82) och *työ* (s. 328 f.), och i varje fall tveksamma är *peikko* (s. 43 f.), *perkele* (s. 52), *pyhä* (s. 89 f.), *sauna* (s. 227), *sima* (s. 238 f.), *tiura* (s. 302) och *udar* (s. 334). I flera fall kan orden diskuteras utifrån flera olika utgångspunkter såsom görs i lexikonet beträffande *parmas* (s. 34 f.). Ibland beklagar man dock att det inte funnits utrymme för ytterligare diskussion men det skall utan reservationer sägas att det inom det omfång som ordboken valt ändå förmedlas förvånansvärt många inlägg på forskningsområdet. En del inlägg kan man så här i efterhand förvånas över men de förklaras av att det funnits tider då man överbetonat det germanska inflytandet. I den digra litteraturlistan om drygt 40 sidor nämns inlägg av bland många andra Hans Fromm, Sirkka-Liisa Hahmo, Kaisa Häkkinen, Tette Hofstra, Osmo Nikkilä och Jorma Koivulehto. Det blir vid läsningen uppenbart att inte minst den sistnämnde lämnat många betydelsefulla bidrag till området; referensförteckningen upptar strax under hundra titlar av Koivulehtos hand från 1967 och framåt. Han har ibland, naturligt nog, senare reviderat egna tolkningsförslag, och även redaktörerna för detta lexikon förhåller sig

stundom tveksamma till en del av hans förslag, ofta som det tycks på goda grunder. Redaktörerna för detta tredje band av *Lexikon der älteren germanischen Lehnwörter in den ostseefinnischen Sprachen* för oss med mycket säker hand in i diskussionen och argumenterar mestadels väl för sina ståndpunkter. Läsningen av ordboken är stimulerande. Arbetet är av stor betydelse för den germanska språkforskningen och rekommenderas alla dem som har intresse för det fornärvda ordförrådet och dess ursprung.

L.-E.E.

*

Ann-Catrine Edlund (utg.), Att läsa och skriva. Två vågor av vardagligt skriftbruk i Norden 1800–2000, 256 s., Umeå 2012 (Umeå universitet och Kungl. Skytteanska Samfundet). (Nordliga studier 3; Vardagligt skriftbruk 1.) ISBN 978-91-88466-81-5; ISSN 2000-0391. Denna bok som är den första i serien *Vardagligt skriftbruk* är resultatet av tvärvetenskapligt och nordisk samverkan inom nätverket med samma namn. Merparten av artiklarna baseras på föredrag hållna vid nätverkets symposium i mars 2010. Temat för detta var ”Vardagligt skriftbruk i Norden – källor och källkritik”. Volymen inleds med en artikel av utgivaren som dels preciserar termen vardagligt skriftbruk, dels preciserar de två perioder som nämns i undertiteln. Därefter följer en artikel av Loftur Gottormsson som beskriver utvecklingen av läs- och skrivkunnighet från 1650–1850. Den första våg som nämns i rubriken tar sin början under 1800-talet genom ökad skrivkunnighet och vardagliga behov av att läsa och skriva. Denna avdelning innehåller sex artiklar på svenska och en på engelska. En mera övergripande artikel av Britt Liljewall tar sig an de yttre och inre förutsättningarna för skrivande. De övriga tar upp vitt skilda ämnen, från skrivandet i ett isländskt samhälle under några år till tryckstilar, skillingtryck, vykort och allsångshäften. Den andra vågen i rubriken handlar om det nya skrivande som är en följd av den digitala revolutionen. Här finns tre artiklar om läsande och skrivande i hem och skola, och en med inriktning på arbetslivet.

L.-O.D.

Åsta Mari Aune, Skandoromani. En sociolingvistisk studie, 167 s., Oslo 2011 (Novus forlag). ISBN 978-82-7099-688-9. Boken utgör den lätt bearbetade versionen av Åsta Mari Aunes masteravhandling i sociolingvistik, framlagd vid Institutt for nordistikk og litteraturvitenskap vid NTNU i Trondheim våren 2011. ”De reisendes” språk skandoromani – för övrigt en gemensam beteckning för norsk och svensk romani – står

i centrum men boken är inte bara en beskrivning av språket utan också av folket. ”De reisende” har under senare delen av 1900-talet vunnit erkännande som minoritet i Norge. År 1999 när Norge ratificerade Europarådets ramkonvention om skydd av nationella minoriteter, blev gruppen nämligen erkänd som nationell minoritet, och ratificeringen av den europeiska akten om region- eller minoritetsspråk innebar att skandoromani fick minoritetsspråksstatus. Materialet i undersökningen är sådant som Aune inhöstat från existerande källor men också insamlat genom eget fältarbete, främst genom några djupintervjuer. Greppet är brett. Av folkgruppens ursprung och flyttning till Europa och särskilt Skandinavien liksom av kulturella förhållanden, ges en bild, där jag dock gärna sett att den kulturella dimensionen belysts ytterligare, inte minst därför att det här finns nycklar till den nutida identifikationen. I kap. 4 diskuteras rätt ingående skandoromani, bl.a. som sammanflätat språk (intertwined language) – ett språk som skandoromani karaktäriseras av att det har sitt ordförråd från romani medan grammatiken är uppbyggd kring norska/svenska – där olika teorier om hur sådana språk uppkommer redovisas. Skandoromani som pararomani med ”inherited special lexicons” (”nedarvede specialordförråd”) illustreras dessutom, och skandoromani som minoritetsspråk, hotat språk men också som hemligt språk lyfts fram. I ett kapitel uppmärksammas olika aspekter rörande den norska assimilationspolitiken som bl.a. betraktas i ljuset av nationsbyggande och rasteori. Till sist dryftas ”Skandoromani i dag – etnolingvistisk vitalitet”. Olika faktorer som främjar resp. hämmar denna etnolingvistiska vitalitet dras fram. Det sägs bl.a. att när ”de reisende” upprätthållit en positiv bild av sig som grupp och hävdad kulturen och språket ”er det først og fremst tette familiebånd innad i gruppa som vært utslagsgivende” (s. 142). Åsta Mari Aunes bok om ”de reisende” och skandoromani är i många avseenden en upplysande framställning, även om de teoretiska utgångspunkterna hade kunnat smältas samman avsevärt bättre och därigenom presenteras mera koncist. Den egna undersökningen och dess konkreta resultat kunde också ha exponerats ännu tydligare. Men helt klart är det en intresseväckande masteravhandling som här befordrats till trycket. L.-E.E.

Michael Barnes, Runes. A Handbook, xvi + 240 s., Woodbridge 2012 (Boydell Press). ISBN 978-1-84383-778-7. Michael Barnes har med den här boken velat åstadkomma en samlad och uppdaterad handbok i det svåra forskningsfältet runologi, och detta på engelska vilket gör boken tillgänglig också för studenter och forskare som intresserar sig för runor men inte behärskar de skandinaviska språken eller tyska, centrala språk

för att komma in i forskningstraditionen. Boken bär en viss prägel av denna engelska tyngdpunkt och hänvisningarna till skandinavisk och tysk forskning kunde säkert ha varit fylligare. Men när detta är sagt är boken användbar som introduktion i runmaterialet och runforskningen också utanför de engelskspråkiga områdena, och även i Skandinavien eller Tyskland. Boken inleds med en allmän introduktion av runskriften och hur man läser, transkriberar och translittererar runor. Efter denna introduktion följer sjuvton kapitel som tar upp centrala frågor inom runologin steg för steg, de första tio mer eller mindre kronologiskt ordnade och därefter mer tematiskt. Ett första kapitel behandlar runornas ursprung. Därefter presenteras den äldre futharken följt av ett kapitel med en redogörelse för de äldsta inskrifterna i den äldre futharken. Två kapitel diskuterar anglo-saxiska och frisiska runor och hur dessa har fått sin egen särart. Därefter följs utvecklingen av runorna i Skandinavien och förändringen från äldre till yngre futhark. Vikingatidens runinskrifter får en egen behandling följt av en diskussion om övergången till de medeltida runorna. Ett kapitel presenterar de medeltida inskrifterna. Därefter följer en presentation av sentida runor från perioden efter reformationen. De avslutande kapitlen behandlar särskilda fenomen som väckt runologernas intresse genom forskningshistorien. Ett kapitel diskuterar olika typer av lönnrunor och hur runskriften använts för att åstadkomma dolda meddelanden, t.ex. med hjälp av schiffer. Därefter beskrivs de få exemplen på bruk av runor i handskrifterna och runornas namn. Barnes behandlar också frågor som rör framställningen av runor, redskap och material och kommer även in på dem som använde runorna. Läsning och tolkning av runinskrifter får en grundlig behandling i ett kapitel där författaren betonar vikten av metod i arbetet med inskrifterna. Även runornas bruk i litteratur, särskilt den norröna medeltidslitteraturen, och politik får ett kort kapitel där nationalistiska tendenser i forskningstraditionen men främst i förmedlingen av forskningen diskuteras. Detta kapitel följs så av en kortfattad forskningshistoria. Till slut kommer en mycket kort och upplysande text om var runinskrifter finns att beskåda. En handbok i runologi som tar upp så många perspektiv på runor och runologi kunde säkert ha varit betydligt mer omfattande, men för studenter som vill få en grundlig introduktion på fältet är boken mycket användbar. Barnes håller genomgående jämna steg med den pågående forskningsdiskussionen och kan därmed sägas ha levt upp till syftet att ge en uppdaterad framställning av runologin; på många områden kommer säkert många mer etablerade runforskare att läsa handboken med stort intresse.

K.G.J.

Lennart Elmevik & Ernst Håkon Jahr (eds.), Contact between Low German and Scandinavian in the Late Middle Ages. 25 Years of Research, 212 s., Uppsala 2012 (Kungl. Gustav Adolfs Akademien för svensk folkkultur). (Acta Academiae Regiae Gustavi Adolphi CXXI.) ISBN 978-91-85352-97-5; ISSN 0065-0897. Denna samling av artiklar bygger till största delen på föredrag hållna vid konferensen med samma namn som avhölls i november 2010, samt därutöver ytterligare några artiklar. Temat är språkmötet mellan lågtyska och de skandinaviska språken under senmedeltiden. Detta forskningsfält vaknade till nytt liv på sjuttioalet och framöver när intresset för språksociologi och språklig variation tog fart. Detta beskrivs och preciseras i den inledande artikeln av utgivarna. Sedan följer elva artiklar med olika infallsvinklar på detta tema. Exempelvis diskuterar Arnved Nedkvitne hansatyskarnas roll och fortlevnad i Nord- och Östeuropa samt de multietniska förhållandena i skandinaviska hansastäder. Gro-Renée Rambø behandlar situationen mera generellt utifrån begreppen språkkontakt, kommunikation och språkförändring. Peter Trudgill diskuterar utjämningen av genussystemet i Bergen i ljuset av det lågtyska inflytandet, och även Agnete Nesse diskuterar relationen mellan norska och lågtyska i Bergen. Andra artiklar tar upp teman som varit viktiga under de senaste decennierna. Kurt Braunmüller skriver om semikommunikation, Birgit Christensen och Helena Wistrand diskuterar lågtyska lånord och ytterligare artiklar handlar om komplexa verb i ljuset av lågtyskan och förhållandet mellan nynorsk och lågtyska. L.-O.D.

Nikolaj Frydensbjerg Elf & Peter Kaspersen (red.), Den nordiske skolen – finns den? Didaktiske diskurser og dilemmaer i skandinaviske morsmålsfag, 260 s., Oslo 2012 (Novus Forlag). ISBN 978-82-7099-707-7. Denna bok, som är tillkommen inom ramen för forskningsprojektet Nordfag, utgörs av en samling artiklar om modernmålsämnet i Danmark, Norge och Sverige. Nordfags syfte är att försöka ringa in modersmålslärares förståelse av sin identitet mot bakgrund av förändringarna i de nordiska utbildningssystemen. De 9 artiklarna bygger på ett gemensamt material som består av undervisningsdagböcker och intervjuer med 26 modersmåls lärare i de tre länderna. De tre första artiklarna tar upp delar av modersmålsämnet, närmare bestämt litteratur, skrivande och medier. De följande tre artiklarna handlar om hur modernmålsämnet legitimeras av lärarna. Därefter följer en artikel om bildningsbegreppet bland lärare i de skandinaviska länderna. Nästa artikel behandlar lärarnas yrkesidentitet, särskilt de unga lärarnas. Den sista artikeln tar upp hur lärarna förhåller sig till det alltmer multietniska samhälle som dagens skola är en del av.

Här pekas tre olika sorters diskurser ut. Det finns en frånvarodiskurs som tonar ned den kulturella mångfaldens betydelse, en likhetsdiskurs som bagatelliserar de kulturella skillnaderna och en olikhetsdiskurs som lyfter fram olikheter. Enligt författarna till artikeln är likhetsdiskursen den tydligaste bland de intervjuade lärarna. L.-O.D.

Fra holtjar til holting. Språkhistoriske og språksosiologiske artikler til Arne Torp på 70-årsdagen, redigert av Unn Røyneland & Hans-Olav Enger, 424 s., Oslo 2012 (Novus Forlag). ISBN 978-82-7099-704-6. Då Arne Torp hösten 2012 fyllde 70 år överräcktes till honom denna innehållsrika festskrift. Den mångsidighet som karakteriserar festföremålets egna vetenskapliga verksamhet speglas också i skriften. Här finns en rad bidrag som behandlar de nordiska språkens ljudsystem från olika perspektiv, där studier av de nutida förhållandena och rörande norskan klart överväger. Historiskt är perspektivet i Nina Gram Garmanns bidrag om omljud och brytning, en artikulatorisk studie. Vid vokalutvecklingen i isländska och färöiska uppehåller sig Kristján Árnason i en uppsats som har den talande titeln "Chaos and structure in North Atlantic vowel systems". Lars-Gunnar Andersson noterar för sin del att det bakre *r*-ljudet håller på att förlora sin ställning inom sitt svenska kärnområde, alltså i Sydsverige. Det finns indicier på att talsituationens formalitet avgör vilket *r*-ljud man använder: *r*-allofonen har med andra ord blivit en "marker". Vidar Haslum frågar sig "Hvor lenge har kristiansandere skarret på *r*-en?". Likvidor i östnorsk diskuteras intressant av Inger Moen och Hanne Gram Simonsen i en gemensamt avfattad artikel; det konstateras att alla "likvidene er temmelig uregjerlige, og noen er verre enn andre" – de är, med författarnas ord, språkets "urokråker". De norska isoglosserna för *r*-initiala funktionsord som i "Har *ru* bursdag? Da ska *re* feires!" behandlas av Janne Bondi Johannessen. Piotr Garbacz skriver om verbkongruens och bisatsordföljd i de nordiska dialekterna, medan ett bidrag om nollsubjekt av Jan Terje Faarlund avsevärt vidgar perspektiven. I några av dessa bidrag demonstreras vilken potential studier av dialektal syntax har. Konstruktionen *gå hen* + verb diskuteras av Svein Lie, och vid inskott av *her sånn* i norskt talspråk uppehåller sig Kjell Venås. Om det som kunde kallas "social syntaks" skriver Toril Opsahl med utgångspunkt från Oslomål. Perspektivrika är Agnete Nesses uppsats om Bergendialektens historia, liksom Helge Sandøys om syntaktiskt och semantiskt styrd dativ. Ernst Håkon Jahr utreder bakgrunden till en fras som återfinns i ett medeltida norskt brev, en fras som sätts in i sitt språkliga och historiska sammanhang. Också andra språk än de nordiska

behandlas i volymen. Utifrån diskussionen beträffande ett inlemmande av Tromsø i det samiska förvaltningsområdet reflekterar Brit Mæhlum kring ”samisk identitetsförvaltning i det seinmoderne samfunnet”, och om romani och norsk språkhistoria skriver Rolf Theil. Rätt överraskande iakttagelser rörande hållningen till engelsk språkpåverkan i det norska och danska språksamfundet förmedlas i Tore Kristiansens och Frans Gregerens gemensamt författade uppsats. Lars S. Vikør behandlar indonesiska lånord i norskan. Om Ole Vigs plats i norsk språkvetenskap ger Dagfinn Rødningen och Dagfinn Worren besked i sin artikel, och ett onomastiskt bidrag utgör Erik Simensens om ortnamnet *Øraker*. En uppsats med annat fokus är Kurt Braunmüllers om de äldre runinskrifterna som diskuteras utifrån ett literacyperspektiv. Författaren konstaterar avslutningsvis att denna skriftlighet har sin bakgrund i flerspråkiga sammanhang och att ”[l]iteracy of a genuine Germanic origin is nothing more than a myth, created by 19th-century nationalism and the Romanesque period” (s. 78). I övrigt medverkar John Ole Askedal, Asgerd Gudiksen, Ari Páll Kristinsson, Else Ryen, Bente Ailin Svendsen och Åse Wetås med bidrag från skilda områden i denna festskrift. Läsningen av boken ger mersmak. L.-E.E.

Merrill Kaplan & Timothy R. Tangherlini (red.), News from Other Worlds. Studies in Nordic Folklore, Mythology and Culture. In Honor of John F. Lindow, xv + 459 s., Berkeley 2012 (North Pinehurst Press). ISBN 978-0-578-10174-3. John Lindow, professor i skandinavistik vid University of California, Berkeley, har under de senaste fyra decennierna varit en aktiv och respekterad bidragsgivare i forskningen omkring norrön litteratur och kultur med ett speciellt intresse för mytologi. Den här boken utkom till hans heder under 2012 och är redigerad av Merrill Kaplan och Timothy R. Tangherlini. Den innehåller arton artiklar skrivna av vänner och kollegor och är indelad i två avdelningar som speglar Lindows forskningsintressen: *Studies in Old Norse and Nordic Mythology* och *Studies in Folklore, Belief and Culture*. Dessutom innehåller den en gemensam litteraturförteckning för samtliga artiklar och en lista över John Lindows egna publikationer. I bokens första del spänner bidragen vitt, från motiv eller passager i islänningasagorna diskuterade i artiklar av Margaret Clunies Ross, Lars Lönnroth och Carol Clover över eddadikter och norrön mytologi i Merrill Kaplans, Jens Peter Schjødts och Anders Andréns bidrag till två artiklar om norrön tradition bland islänningar i USA på 1800- och 1900-talet av Gísli Sigurðsson och Úlfar Bragason och en studie av översättningar av nationallitteratur, den finska Kalevala till isländ-

ska och den norröna eddadiktningen till finska, av Kendra Wilson. Den andra delen spänner över ett väl så stort fält. Gemensamt för samtliga artiklar här är att de på ett eller annat sätt knyter an till nordisk folklöre och kultur. Muntliga traditioner, liksom insamlingen och analysen av dessa behandlas av flera bidragsgivare. Materialet som diskuteras knyter an till hela det nordiska området, från Ulf Palmenfeldts studie av gotländska så kallade livshistorier till gengångare på Island av Terry Gunnell, från samisk kultur i Tok Thompsons artikel till Timothy Tangherlinis text om danska folksagor. I en artikel av JoAnn Conrad behandlas bilden av de norska trollen i folklöre och konst från tiden vid sekelskiftet 1900 och Thomas Dubois diskuterar tre versioner av motivet *Our lady's Maid* från finsk, samisk och norsk tradition. Slutligen handlar tre artiklar om mer moderna ämnen. Hanne Pico Larsen skriver om Thomas Kincades målning *Solvang*, Kirsten Thisted behandlar nationsbyggande på Grönland och Valdimar Tr. Hafstein diskuterar principiella frågeställningar om etableringen av skyddat världsarv. De två redaktörerna har alltså lyckats väl i att samla en bok med artiklar som täcker de områden John Lindow har arbetat med som forskare. Det skall slutligen nämnas att utgivningen är den första i en ny skriftserie publicerad inom ramen för det tvärvetenskapliga seminariet *Wildcat Canyon Advanced Seminars* som initierats av University of California, Berkeley och UCLA. Serien ska enligt ett följebrev till recensionsexemplaret publicera monografier inom skandinavistik i bred mening och ha höga krav på kvalitet i en tid när många förlag inte finner det tillräckligt lönsamt att publicera den typen av arbeten. Det är på sin plats att önska initiativtagarna lycka till med denna målsättning!

K.G.J.

*

Theodore M. Andersson, The Partisan Muse in the Early Icelandic Sagas (1200–1250), x + 227 s., Ithaca 2012 (Cornell University Press). (Islandica vol. LV.) ISBN 978-0-935995-14-5. Frågan om den isländska sagalitteraturens tillkomst har pågått sedan sagaforskningens första tid. En avgörande skiljelinje går mellan dem som anser att sagorna representerar en muntlig tradition som mer eller mindre oförändrad har skrivits ned av 1200-talets lärda och dem som hävdar att sagorna är litterära skapelser från 1200-talet till en viss del byggda på historiska händelser som omformats till litteratur. Från första hälften av 1900-talet har man ofta talat om *friprosa* respektive *bokprosa* vilket också, som Andersson påpekar, kunde benämnas *traditionalism* respektive *inventionism* i parallellitet till dis-

kussionen om *chanson de geste*. Theodore M. Andersson har sedan publiceringen av boken *The Problem of Icelandic Saga Origins: A Historical Survey* (1964) ofta återkommit till frågan, senast i boken *The Growth of the Medieval Icelandic Sagas (1180 – 1280)* från 2006. Nu föreligger en ny bok i ämnet som delvis är en samling av fem tidigare, mellan 1994 och 2009 publicerade artiklar som arbetats om för att bilda en enhet och försetts med ett par avslutande kapitel med diskussioner som inte tidigare har tryckts. De fem kapitel som bygger på tidigare artiklar präglas ännu i viss grad av detta och kunde ibland ha omarbetats kraftigare för att skapa en enhetligare form. Boken blir ett slags slutsummering av Anderssons studier av framväxten av islänningasagor och kungasagor från slutet av 1100-talet och under första hälften av 1200-talet. En grundläggande hypotes som Andersson argumenterar starkt för är att sagorna, både kungasagor och islänningasagor, ingår i en politisk och kulturell kontext där frågor om relationen mellan Island och den allt starkare norska kungamakten är centrala. Han argumenterar vidare för att den muntliga traditionen har varit starkt bidragande till den form som sagorna får. Det har, föreslår han i Carol Clovers (1986) efterföljd, funnits berättelser byggda på *immanent sagas* i en muntlig tradition som tagits i bruk för att forma litterära helheter i den framväxande skriftkulturen och utnyttjats av skribenterna i ett implicit ideologiskt syfte. Anderssons bok är ett viktigt bidrag till diskussionen om muntlig tradition för de isländska sagorna och hur denna eventuellt inarbetats i de skriftliga, litterära verk som vi har bevarade. Kanske kunde man ha väntat sig att också villkoren för den skriftliga traditionen dragits in i högre grad, det finns ju en levande latinspråklig kröniketradition i samtiden som absolut inte var okänd för de isländska skribenterna, men detta perspektiv lämnas åt andra att utforska.

K.G.J.

Filologia Germanica 4/2012. La 'Heimskringla' e le Saghe dei Re. 'Heimskringla' and the Kings' Sagas, 203 s., Arezzo 2012 (Prometheus). ISBN 978-88-8220-188-3. *Heimskringla*, verket som fick sitt nuvarande namn från den svenska, göticistiska utgåvan från 1697–1700, där de inledande orden *kringla heimsins* användes som titel, och som anses vara resultatet av den isländske hövdingen Snorri Sturlusons ansträngningar ca 1220–1230, är ett i högsta grad internationellt forskningsobjekt. I härvarande volym 4 av *Filologia Germanica* har den italienska sammanslutningen av germanister, *Associazione Italiana de Filologia Germanica*, avsatt allt utrymme till detta forskningsobjekt och inviterat italienska och internationellt erkända forskare att lämna bidrag. Volymen innehåll-

ler nio artiklar, samtliga, utom en som är författad på italienska, skrivna på engelska. I en inledande artikel diskuterar Ármann Jakobsson framväxten av kungasagorna som en egen genre. Han diskuterar hur skaldepå dikter och de korta historierna, tåtarna eller *þattir*, är viktiga för utvecklingen av de individuella sagorna som t.ex. *Sverris saga* så väl som de senare stora kompilationerna som *Morkinskinna* och *Heimskringla* och hur de får allt mer centrala roller i texternas estetiska utformning. Sverre Bagge återvänder i sin artikel till en frågeställning han behandlat utförligt i boken *Society and Politics in Snorri Sturluson's Heimskringla* (Berkeley 1991), men med ett något reviderat resultat. Hans läsning av *Heimskringla* ger nu Haraldr hárfagris samling av Norge en större roll i Snorris syfte med verket; Haraldr är utgångspunkten för framväxten av kungadömet och det som blir Óláfr Tryggvasons och Óláfr Haraldssons kristna rike. När man läser de två första artiklarna efter varandra är det en aning förvånande att ingen av de två forskarna tycks sätta in Haraldr harðráði i sin analys. Ármann Jakobsson behandlar anekdoten om hur Óláfr Haraldsson möter sina halvbröder som fortfarande är barn, bland dem Haraldr harðráði, som en historia som ”has no particular impact on the history of Norway” medan Sverre Bagge nämner att Haraldr harðráði ”is often regarded by modern historians as the man who fulfilled what Olaf attempted”. Men redan i anekdoten beskrivs ju Haraldr harðráði av Snorri som den mest härsklustne av halvbröderna; anekdoten kan ses som ett slags förutsägelse om Haraldrs framtida roll. Och Haraldr är även han en sentida ättling till Haraldr hárfagri, men av en annan släktgren, något som tycks ha varit viktigt för de medeltida historieskrivarna. Massimiliano Bampi behandlar i sin artikel en genre i anslutning till kungasagorna som sällan har fått någon större uppmärksamhet, de så kallade *rimur*, långa historier presenterade i metrisk form. Bampi studerar relationen mellan Einar Gilssons *Óláfs ríma Haraldssonar* bevarad i kompilationen i Flatleyjarbók (och därmed det äldsta exemplet på genren) och Snorri Sturlusons *Óláfs saga helga*. Han konkluderar att *Óláfs ríma Haraldssonar* förvisso är baserad på Snorris saga men att den också uppvisar klara skillnader i hur stoffet är behandlat, men att dikten främst fokuserar på att behandla Óláfr som en *rex iustus*, den rättfärdige kungen. Hur traditionen om skalderna som tjänade hos kungar och hövdingar kan göras svåråtkomlig i utgåvor behandlas i en artikel av Adele Cipolla. Hon diskuterar vikten av att läsa texten *Skáldatal*, en lista över skalder och vilka kungar och hövdingar de tjänat under, i de kontexter där den placerats av sin samtid. Texten föreligger endast i avskrifter av den nu med undantag av ett enstaka blad förlorade handskriften *Kringla* av *Heimskringla* och

i en handskrift av Snorris *Edda*, DG 11 eller Uppsala-Eddan. Maria Cristina Lombardi diskuterar skaldedikterna i *Haralds saga Sigurdarsonar* som retoriska tal som syftar till att legitimera Haraldr som kung och efterträdare till Óláfr Haraldsson. Lombardi lägger också vikt på att bilden av Haraldr förändras när han går från att vara en krigare (något missvisande benämnt som *viking*) till att inträda i rollen som kung. I en följande artikel ändras perspektivet när John McKinnell behandlar beskrivningarna av älvar och hur älven relateras till dopet och kristnandet i de norröna krönikorna. McKinnell ser skillnader i hur olika texter hanterar bilden av älven, men konstaterar att det finns grundläggande likheter mellan vitt skilda texter som *Orkenyinga saga*, *Morkinskinna* och *Heimskringla*. Marcello Meli står för det enda italienskspråkiga bidraget till volymen. Han behandlar betydelsen av det han kallar genealogisk poesi för den germanska historiografiska traditionen; *Ynglingatal*s förhistoria förs här helt tillbaka till Jordanes. Ett intressant fenomen i kungasagorna som uppmärksammas ingående av Ármann Jakobsson är skildringen av islänningars relation till den norske kungen. Detta diskuteras här av Agneta Ney som väljer att studera relationen mellan unga män som gör den obligatoriska utresan för att vinna heder och rikedom och drottningarna de möter. Slutligen behandlar Giovanna Salvucci det oundvikliga slutet, döden, och hur de norröna kungasagornas författare förhåller sig till framför allt beskrivningen av kungars dödsögonblick. Hon argumenterar för att idealet förändras vid kristningen så att en germansk, stoisk tradition ersätts av ett kristet ideal där kungen ska dö som en god och värdig kristen. Salvuccis artikel behandlar hur de medeltida kristna sagaförfattarna hanterar denna övergång. Fabrizio Raschella som har redigerat volymen har samlat en rad intressanta artiklar som belyser många aspekter av modern forskning omkring *Heimskringla* och de norröna kungakrönikorna generellt.

K.G.J.

Odd Einar Haugen, Bernt Øyvind Thorvaldsen & Jonas Wellendorf (red.), Fjöld veit hon fræða. Utvalde arbeid av Else Mundal, 432 s., Oslo 2012 (Novus forlag). (Bibliotheca Nordica 4.) ISBN 978-82-7099-706-0. Skriftserien Bibliotheca Nordica har nu utkommit med sitt femte band. Det ska genast nämnas att undertecknad är en av initiativtagarna till bokserien och dessutom en av huvudredaktörerna. Den här presenterade volymen har jag inte haft något ansvar för. Else Mundal är ett välkänt namn inom norrön filologi. Under de senaste fyra decennierna har hon markerat sig som en central forskare på fältet. I den här presenterade volymen har hon själv i samarbete med de tre redaktörerna valt ut artik-

lar från sin forskarkarriär. Mundal har behandlat många områden inom forskningsfältet och berört de flesta typerna av textmaterial som bevarats från norrön medeltid. I boken kan man ändå urskilja några återkommande fält där hon lämnat bestående bidrag. Ett område som genom hela perioden har intresserat Else Mundal rör kvinnornas position i samhället som den framställs i de bevarade källorna. Flera av de utvalda artiklarna speglar detta intresse, t.ex. artikeln om kvinnosyn och hur man förstod biologiskt arv i de medeltida källorna. Ett avgränsat forskningsområde där kvinnornas roll är högst relevant att studera är Nordens kristnande; ett par artiklar i samlingen behandlar denna fråga med utgångspunkt i texternas vittnesbörd, exempelvis artikeln om hur kristnandet påverkade synen på könsroller. En annan, ofta glömd grupp som skildras i de norröna texterna och som dragit till sig Mundals uppmärksamhet är samerna. Hon diskuterar till exempel samernas plats i den norska rikssamlingsmyten med utgångspunkt i skildringen av Harald hårfagres äktenskap med samekvinnan Snöfrid. En stor och viktig del av Mundals forskning behandlar eddadiktningen och den norröna mytologin. Också på detta område kommer hon ofta in på kvinnorollen och hur kvinnor agerar i dikternas och mytens värld, t.ex. völvan som hon framställs i *Völuspá*. Flera artiklar fokuserar på denna dikt och dess tradering i muntlig och skriftlig tradition, och det torde inte vara någon överdrift att nämna *Völuspá* som central för Else Mundals arbete med det norröna materialet, något som återspeglas väl i de här utvalda artiklarna. K.G.J.

Francia et Germania. Studies in Strengleikar and Þiðreks saga af Bern, edited by Karl G. Johansson & Rune Flaten, 390 s., Oslo 2012 (Novus Forlag). (Bibliotheca Nordica 5.) ISSN 1891-1315; ISBN 978-82-7099-714-5. Serien Bibliotheca Nordica, som utkom med sin första volym 2009, kan med denna bok lägga den femte till de tidigare. Det rör sig om en ambitiös utgivning. Artiklarna i denna volym synes vara väl redigerade, det finns dessutom i slutet en sammanhållen bibliografi på drygt 50 sidor – där man får en översiktlig bild över den på området relevanta litteraturen – och det finns register över personer, verk och manuskript. Startpunkten för denna volym utgörs av två vetenskapliga konferenser i Oslo 2006 och 2007, där Strengleikar och Þiðreks saga af Bern diskuterades. De flesta av bidragen här är utvecklade versioner av presentationerna vid dessa sammankomster. I Stefka Georgieva Eriksens och Karl G. Johanssons inledning belyses hur det fornvästnordiska litterära systemet kan ses ”as a part of the medieval pan-European literary polysystem” (s. 15) och hur översättningars roll i textgenererande processer kan ta sig

ut, dessutom lämnas upplysningar om här aktuella översättningar och manuskript. Det framhålls till sist att "[t]he literary traditions from *Francia* and *Germania*, both Latin and vernacular, were thus the two main respondents and participants in the dialogic making of Old Norse literary culture" (s. 52). Förutom denna inledningstext består volymen av elva artiklar – fem är på engelska, en på tyska och resten på ett nordiskt språk. Robert Cook belyser i sin artikel hur "the concepts of love" i Strengleikars franska original, framför allt i Marie de Frances poem, reproduceras i de fornvästnordiska översättningarna. Cook finner i översättningarna bl.a. en ambition att spegla källtextens underliggande koncept, även om naturligtvis också en del modifieringar sker vid översättningen. Vid Strengleikar och *lais* uppehåller sig Héléne Tetrel – här kan en del inte minst terminologiska preciseringar noteras – och vid *lais* och isländska *sagnakvæði* Aðalheiður Guðmundsdóttir. Robert Nedoma behandlar Hildebrand i Þiðreks saga af Bern i ljuset av kontinental texter. Ett fascinerande bidrag är Karoline Kjesruds om Volsungarna i skrift och bilder, som illustreras med bl.a. bilder av Hylestadsportalen, ristningen på Ramsundsberget och en inskription på en stol från Blaker gård. Bred är den exposé som sammanställts av Pia Bengtsson Melin över bilden av Theoderik, Didrik och Dietrich från tidigkristen historisk tid fram till senmedeltida hjältemyt. Även detta bidrag är naturligt nog rikt illustrerat. Viktigt är Stefka Georgieva Eriksens "Materiality and Textuality of *Les Lais* of Marie de France and *Strengleikar*", detta inte minst metodologiskt, eftersom författaren i sin analys bl.a. söker kombinera perspektiv från Rita Copelands bok *Rhetoric, Hermeneutic and Translation in the Middle Ages* (1991) med nyfilologiska perspektiv på materialet. Näranalyserna är mycket illustrativa. Det är även spännande att ta del av Ingvil Brügger Budals jämförelse – under rubriken "Ei historie om nase-lause kvinner og varulvklede" – mellan den fornnorska berättelsen om Bisclaret i Strengleikar och förlagan Bisclavret i en av Marie av Frances *lais*. Här finns textanalyser vid sidan av exempelvis en del studier av enskilda ord och deras användning. Med utgångspunkt från Strengleikar, översatta riddarasögur i allmänhet och inhemska originalsagor (Íslendingasögur, konungasögur, samtíðarsögur), studerar Daniel Sävborg centrala moment i beskrivningen av kärleken i texterna. Susanne Kramarz-Beins artikel tar sig an den interkulturella kontext där Þiðreks saga skapades; detta utgör ett principiellt mycket viktigt bidrag i volymen. Samlingsvolymen avslutas med en uppsats av Jon Gunnar Jørgensen där författaren söker belysa sambanden mellan realiseringen av berättelserna om Didrik på medeltida norskt och svenskt område. Bidragen i *Francia et Germania*

belyser många olika dimensioner av de medeltida Strengleikar och Þiðreks saga af Bern, där styrkan ligger just i de olika perspektiv som dras fram, inte minst genom bildanalyserna. Det hade kanske varit till hjälp om redaktörerna inledningsvis kunnat vägleda läsaren något genom att visa länkarna mellan de olika artiklarna och perspektiven. Nu får läsarna själva söka hitta dessa kopplingar, något som dock är stimulerande. L.-E.E.

Helgi Þorláksson & Þóra Björg Sigurðardóttir (red.), From Nature to Script. Reykholt, Environment, Centre, and Manuscript Making, 294 s., Reykholt 2012 (Snorrastofa). (Snorrastofa Rit VII.) ISBN 978-9979-9649-6-4. Snorri Sturlusons gård Reykholt har under de senaste drygt femton åren utvecklats till ett viktigt kultur- och forskningscenter på Island. Under perioden 2000–2008 genomfördes ett stort tvärvetenskapligt projekt, *The Reykholt Project*, med Reykholt som fast mötesplats för forskare från många discipliner inom humaniora, samhällsvetenskap och naturvetenskap för att belysa områdets historia från många olika perspektiv under de senaste tusen åren. Undertecknad var initiativtagare och ledare för ett av delprojekten, nätverket *Reykholt and European Literacy*, finansierat av NorFA (senare NordForsk) under åren 2001–2006. Projektet involverade drygt 100-talet etablerade forskare och forskarstuderande och arrangerade under sin verksamhetstid fem större konferenser och en forskarutbildningskurs. Tidigare har tre böcker utkommit som resultat av nätverkets verksamhet: *Reykholt som makt- og lærdomssenter* (2006), *Den norröna renässansen* (2007) och *Snorres Edda i europeisk og islandsk kultur* (2009). Den nu föreliggande boken är den fjärde och sista boken som utkommer inom nätverkets ram. Denna sista volym har delats in i tre delar av redaktörerna: *Environment, Resources and a Central Place, Church* och *Manuscripts*. Detta vida spektrum av ämnen speglar väl bredden för hela Reykholtprojektet och ambitionen att få en överblick över så många aspekter av Reykholt historia som möjligt. I den första delen behandlas människan i relation till sin omgivning. I en inledande artikel diskuteras landnamstidens naturförhållanden i området omkring Reykholt av en större grupp författare. Därefter behandlar Ingvild Øye utmarksbruket ur ett västnordiskt perspektiv. Helgi Þorláksson beskriver framväxten av Reykholt som ett viktigt maktcenter och Sæbjørg Walaker Nordeide diskuterar fästningsbyggen i medeltidens Norge som en bakgrund för de byggnader man funnit vid arkeologiska utgrävningar i Reykholt. Bokens andra del behandlar kyrkans roll i Reykholt i ett jämförande perspektiv. Först presenterar Guðrún Sveinbjarnardóttir de arkeologiska fynden från Reykholt och de kyrkor som kunnat kartläggas

från medeltiden och framåt. Sarah Jane Gibbon ger ett jämförelsematerial i sin diskussion om medeltidskyrkorna på Orkneyöarna och Alf Härdelin belyser de spirituella aspekterna på kyrkobyggnaden, ofta glömda i arkeologiska och historiska framställningar. I den del som handlar om de medeltida handskrifterna ger Jiří Vnouček med hjälp av illuminationerna i den så kallade Hamburgbibeln (Det Konglige Bibliotek, Köpenhamn) en introduktion i hur dessa producerades, från behandlingen av de råa skinnen från slaktade djur till färdigt pergament. Már Jónsson diskuterar utformningen av de isländska handskrifterna i ett europeiskt perspektiv. Till slut presenterar Lena Liepe en studie av samspelet mellan illuminationer, utsmyckning och skrift i en grupp handskrifter från augustinerklostret Helgafell på västra Island. K.G.J.

Hans Henning Hoff, Haflíði Másson und die Einflüsse des römischen Rechts in der Grágás, xvi + 449 s., Berlin 2012 (de Gruyter). ISBN 978-3-11-026242-1; e-ISBN 978-3-11-026243-8. Traditionellt har de tidigaste nordiska lagarna, landskapslagarna i Sverige och Danmark, lagarna för de fyra tingen i Norge och den isländska *Grágás*, betraktats som resultatet av en inhemska muntlig lagtradition som nedtecknades när skriftkonsten etablerades, ren och opåverkad av romersk rätt. Denna uppfattning om lagarna har emellertid inte fått stå oemotsagd. I Sverige har t.ex. Elsa Sjöholm (1976) argumenterat för att de svenska landskapslagarna i stor utsträckning är resultatet av mötet med romersk rätt. Hans Henning Hoff ifrågasätter i sin bok den rådande synen på den isländska *Grágás* som oanfäktad av samtidens europeiska juridiska strömningar. Han argumenterar för att den man som i källorna anges som ansvarig för att lagen nedtecknades under vintern 1117–18, Haflíði Másson på gården Breiðabólstaður på norra Island, mycket väl kan ha inhämtat lärdom om romersk rätt. Boken är innehållsrik. Den inleds med en omfattande bakgrund till nedtecknandet av lagen som sträcker sig helt tillbaka till landnámstiden och fram till att den nya lagboken *Jónsbók* accepterades 1281. Därefter följer en grundlig redogörelse för det bevarade handskriftsmaterialet för *Grágás* och de utgåvor som finns av denna. I detta kapitel har författaren också anledning att diskutera framväxten av skriftbruket och tänkbara brukare och producenter av handskrifterna; det är slående hur få familjer och individer det tycks ha varit som faktiskt var involverade i den litterära verksamheten från 1100-talets början och fram mot 1200-talets slut. Argumentationen för påverkan kan delas i två huvudlinjer; Hoff argumenterar för att Haflíði Másson har varit i Bysans någon gång efter 1080, liksom fadern och eventuellt även farfadern före honom, och

där ingått i väringagardet under ett antal år. Här kan han enligt Hoffs argumentation ha studerat romersk rätt som låg till grund för den bysantinska rätten. Diskussionen om Haflíði Mássons förutsättningar för att sammanställa den så kallade *Haflíðaskrá*, hans vistelse i Bysans och hans familjs tradition för att ansluta sig till väringagardet diskuteras grundligt i ett eget kapitel. I följande kapitel gör Hoff en omfattande jämförelse mellan den isländska lagtexten och romersk rätt, både på terminologi- och innehållsnivå, och presenterar många slående likheter med ordalydelse och innehåll som ofta verkar övertygande. Därefter framvisar han även bibliskt inflytande och paralleller från langobardisk rätt. Boken innehåller dessutom en bilaga med rättsliga definitioner från *Grágás* med tyska översättningar. I sitt avslutande kapitel sammanfattar författaren sina resultat och pekar på relevanta forskningsfrågor för framtiden. Hoffs bok öppnar definitivt för relevant ny forskning på de nordiska medeltidslagarna i ett europeiskt perspektiv. Hans argumentation kräver förvisso att två hypoteser kan styrkas, att Haflíði Másson var i Bysans och studerade juridik under sin tid vid väringagardet, och att den romerska rätten i grekisk översättning ligger till grund för hans arbete med att samla en isländsk lag vintern 1117–18. Två invändningar anmäler sig genast. Först: är det verkligen säkert att en individ som hövdingen Haflíði Másson har varit den som kände den romerska rätten? Kunde man eventuellt snarare räkna med att Haflíði var uppdragsgivaren och att lagkunskapen fanns hos en av de munkar som Hoff antyder kan ha stått för skrivarbetet? Den andra invändningen bygger delvis på den första: är det nödvändigt att argumentera för en omväg över Bysans för romersk rätt som var vida utbredd och väl känd bland europeiska lärda? Vore det inte rimligare att tänka sig att inflytandet, som definitivt tycks finnas där, kommer direkt från europeiska universitet? Dessa invändningar till trots är boken ett välkommet bidrag i arbetet med att avtäckta det europeiska inflytande på nordisk skriftkultur som en romantiskt färgad äldre forskning var ointresserad av.

K.G.J.

Jógvan í Lon Jacobsen, Ærligt talt, who cares? En sociolingvistisk undersøgelse af holdinger til og brug af importord og aflønningsord i færøsk, 324 s., Oslo 2012 (Novus Forlag). (Moderne importord i språka i Norden 13.) ISBN 978-82-7099-682-7. Detta utgör den trettonde delen i publikationsserien från projektet om importord i de nordiska språken. I Jógvan í Lon Jacobsens studie står attityderna till och bruket av importord och ord bildade till inhemskt språkstoff i färöiskan i centrum. Texten i volymen framlades ursprungligen (2008) som doktorsavhandling vid univer-

sitetet i Bergen, och opponenternas synpunkter har här inarbetats. Sedan studien inledningsvis satts in i sitt projektsammanhang, görs reda för teori och de metoder som används. Eftersom undersökningen ingår i ett vidare projektsammanhang blir den teoretiska positionsmarkeringen mer översiktlig. Diskussionen om attityder hade dock gott kunna fördjupas. För de metodologiska utgångspunkterna lämnas däremot en god redogörelse. En kvantitativ undersökning redovisas i kap. 2. Det kan konstateras att purismen, alltså arbetet med att bilda inhemska ersättningsord istället för importord, har stark förankring bland färingarna. Man kan dock se att de som har en längre utbildning uppvisar mindre enighet beträffande den aktiva purismen än de som har kortare utbildning. Man iakttar även att de som är yngre har en mer engelskvänlig inställning än äldre. Det senare skulle möjligen kunna indikera att purismen i en framtid kommer att stå svagare. Vid redovisningen av masktesten iakttar man å andra sidan att "[u]anset undergruppering og uanset vurderingsskala findes der ikke et eneste tilfælde af, at den engelske maske vurderes mere positivt end den færøske" (s. 87). I det därpå följande, mycket omfattande kapitlet på över 160 sidor, arbetar författaren kvalitativt, och uppgifter ur djupintervjuerna lyfts fram. Det är uppenbart att informanterna är eniga om att engelskan har stor betydelse som internationellt språk. Det råder dessutom stor enighet om att man i Norden som kommunikationsspråk bör välja ett nordiskt språk istället för engelska. Olika typer av argument lyfts fram i ett avsnitt som handlar om "importord og brugsområder", nämligen pragmatiska argument (att man väljer ord som fungerar bäst i den aktuella kommunikationen), fatalistiska argument (att det inte är vi som råder över situationen), nationella argument (att man hävdar identiteten, "det færøske"), demokratiska argument (att orden skall återspegla vardagsspråket), pedagogiska argument (att man bör vänja färöiska barn vid färöiska) och estetiska argument (att man skall använda de vackra orden). Det är intressant att ta del av denna argumentation i olika kontexter. Domänförluster behandlas i en särskild avdelning. Bland resultaten noteras att de flesta tycks eniga om att engelskan har en given plats i vetenskapliga sammanhang. Då det gäller pop- och rocktexter delas argumenten upp i pragmatiska argument – språkvalet görs beroende på de planer den enskilda gruppen har med sitt musikutövande och den publik man har – och nationella – "det er bedst at bruge færøsk i sangtekster, fordi det gavner det færøske sprog bedst". Undersökningen kring korpus visar bl.a. att färingar i högre grad stöttar bruket av färöiska ord i skrift än i tal, att hälften av informanterna är positiva till att importord får färöisk ortografi men att man däremot i allmänhet inte vill ha engel-

ska ord med anpassad ortografi om det finns goda färöiska ord eller om ”den tilpassede retskrivning tildækker indholdet”. Ingen tycks sålunda vilja ha *tineygjari* för *teenager*. I kap. 4 och 5 sammanfattas och diskuteras studien på danska resp. engelska. Medvetna och omedvetna attityder belyses, liksom livsstilsanalyser redovisas, bland mycket annat. Här finns också diskussioner dels utifrån den diakrona färöiska dimensionen, dels utifrån den synkrona nordiska dimensionen. Hur det färöiska språket utgjort en del av ett nationsbygge men också hur den därav följande purismen diskuterats och kritiserats redovisas, och vid den nordiska jämförelsen dras inte minst den isländska situationen fram. Islänningarna använder, visar det sig, mest engelska i Norden, färingarna minst. Islänningarna använder också mer engelska i kommunikationen med andra nordbor än man för övrigt gör i Norden. Men majoriteten av de islänningar och färingar som deltagit i undersökningarna uttrycker samtidigt en positiv hållning till purismen. Att använda *sniðskapen* istället för *design* faller emellertid inte i god jord bland färingarna, då det färöiska ordet inte upplevs som välvalt; bättre hade varit *sniðgeving* eller *snið*. Det kan sägas att en hel del av det som redovisas i studien knappast överraskar men språkliga attityder i det färöiska språksamfundet har genom denna undersökning i sina detaljer kommit att beskrivas, varvid bilden av en liten men mycket intressant nordisk språkgemenskap bekräftas.

L.-E. E.

Merrill Kaplan, Thou Fearful Guest. Addressing the past in four tales in Flateyjarbók, 236 s., Helsinki 2012 (Academia Scientiarum Fennica). ISBN 978-951-41-1068-9. Bland de stora kompilationshandskrifterna från 1300-talet är Flateyjarbók (tillkommen åren 1387–1395) kanske den mest imponerande med sitt stora omfång och innehållet, de stora sagorna om missionskungarna Óláfr Tryggvason och Óláfr den helige Haraldsson liksom sagorna om senare kungar som Sverrir Sigurðsson och Hákon Hákonarson. Kompilationen fick en grundlig utforskning och blev satt in i en samtida kontext av Elizabeth Ashman Rowe i boken *The Development of Flateyjarbók: Iceland and the Norwegian Dynastic Crisis of 1389* (2005). Gemensamt med flera av de andra stora kompilationshandskrifterna med kungasagor har Flateyjarbók att de stora sagorna har insprängda korta historier, tåtar eller *þættir*, som ofta handlar om en enskild persons möte med kungen. Merrill Kaplan behandlar i sin bok fyra sådana episoder med ett gemensamt tema, hur en främling, ofta benämnd som *gestr* ’gäst’, mer eller mindre tydligt associerad till den förkristne (eller i sagans förståelse *hedniske*) guden Óðinn, anländer till kungens hov och berättar en historia om en förgången tid. De fyra histo-

rierna är relativt välkända för den som har ett intresse för den norröna litteraturen. Den första historien är den kända *Nornagests þáttr* som handlar om en mycket gammal krigare som besöker Óláfr Tryggvason och berättar om sitt långa liv. I en andra tåt berättas det hur en enögd man som kallas *Gestr* besöker kung Óláfr Tryggvason och lurar honom att sitta uppe sent med hjälp av en spännande berättelse och därmed sätter kungen i fara för att försova sig påföljande dag som är en viktig högtidsdag. Därefter behandlas två korta berättelser som benämns med den refererande titeln *Óðinn kom til Óláfs með dul og prettum* och som handlar om ännu en *Gestr*, nu en som besöker Óláfr Haraldsson och försöker inleda kungen i frestelser. Den följande, andra berättelsen anspelar på den tidigare i handskriften förekommande *Óláfs þáttr Geirstaðaálfs* där Óláfr Haraldssons mor får oväntad hjälp vid Óláfs födelse. Kungen markerar här distans till sin hedniske föregångare. Slutligen inkluderas också *Tóka þáttr Tókason* i Kaplans material. Historien handlar om hur gästen, i det här fallet alltså Tóki, berättar om sitt långa liv och sina möten med hjältar som Hrólfur kraki och kungen Hálfur. Boken är strukturerad i tre delar och innehåller sju kapitel. Den framstår som väl genomtänkt och de tre delarna med två, tre respektive två kapitel driver fram argumentationen. Kaplan är inte intresserad av att nödvändigtvis kunna säga något nytt om förkristen tro; hennes syfte är snarare att belysa hur tåtarna används i kompilationen för att konstruera en förgången tid. I en första del, *Boundaries*, diskuterar hon betydelsen av tid i de norröna berättelserna generellt och betydelsen av kontinuitet och avbrott. I ett nästa kapitel behandlas först begreppet *gestr* i en allmänskulturell kontext innan gästens roll i de fyra avgränsade textavsnitten behandlas. Här är gästen som en ovälkommen och farlig skepnad i centrum, hur de fyra avsnitten förhåller sig till beskrivningen av en främmande besökare. I bokens andra del, *Witnesses*, behandlas först återbruket av äldre material, äldre texter i kompilationer som den i Flateyjarbók. Merrill Kaplan diskuterar här viktiga frågor som rör betydelsen av uttryck som *fræði* och *fróðir menn* liksom begreppet *sanning* i relation till den klassiska indelningen i *historia*, *fabula* och *argumentum* som på senare år ofta har diskuterats inom forskningen. I kapitel 4 konstaterar Kaplan inledningsvis att exempelvis *Nornagests þáttr* av många forskare har ansetts vara en värdelös källa till historien, och att den sällan har setts som litteratur eller som betydelsebärande i sin kontext. Här kommer hon därmed in på frågor om genre och placeringen av en tåt som *Nornagests þáttr* och hur den och andra texter har fungerat i sin samtid. I det följande kapitlet diskuterar Kaplan frågor om landskapets roll för det kollektiva minnet och hur relationen

mellan landskap och minne återspeglas i de norröna texterna. Bokens tredje del, *Echoes*, har Óðinn, den ständigt återkommande gästen, i fokus. I ett inledande kapitel diskuterar Kaplan framställningen i Flateyjarbók och andra versioner av hur gästen försöker inleda kungen i frestelser på Ogvaldsnes. Härmed kan hon visa hur samma historia kan ha fungerat i flera olika kontexter genom tradingen. I sitt slutkapitel sammanställer Kaplan sina iakttagelser och föreslår en helhetsförståelse för de fyra texterna och deras funktion i Flateyjarbók. Boken är en omarbetad doktorsavhandling, något som inte märks i formen. Den är väl genomförd och presenterar ett intressant och högst relevant perspektiv på texters produktion och reproduktion, bruk och reception under medeltiden, inte endast i det norröna materialet. K.G.J.

Már Jónsson, Arnas Magnæus Philologus (1663–1730), 274 s., Odense 2012 (University Press of Southern Denmark). (The Viking Collection, vol. 20.) ISBN 978-87-7674-646-9; ISSN 0108-8408. Det är i år, närmare bestämt den 13 november, 350 år sedan den store handskriftsammlaren Árni Magnússon föddes på gården Kvinnabrekka i Dalasýsla på västra Island. Han växte upp hos sina morföräldrar på gården Hvammur. Efter studier i Köpenhamn blev Árni anställd som assistent till den kunglige antikvarien Thomas Bartholin; därmed fördes han bort från den tänkta framtiden som präst på Island och kom att ägna resten av sitt liv åt att bygga upp den samling av framför allt isländska handskrifter som i dag förvaras i de två arnamagnæanska instituten i Köpenhamn och Reykjavík. Árni Magnússon dog 1730 i Köpenhamn, två år efter att en del av hans samling hade gått förlorad i Köpenhamns stora brand 1728. Már Jónsson har tidigare (1998) skrivit en omfattande biografi om Árni Magnússon på isländska. Den nya boken på engelska innehåller i vissa delar samma material, men författarens fokus är här lagt på handskrifterna och hur Árni under sitt liv lyckas samla allt från fullständigt bevarade manuskript till små pergamentsstumpar, allt det som gör att vi nu kan studera västnordisk medeltidslitteratur, språk och kultur i ett rikt material. Már Jónsson inleder med att presentera bakgrunden för studiet av den omfattande produktionen och reproduktionen av texter på fornvästnordiskt språk, inlett med renässansens intresse för de klassiska källskrifterna och fortsatt i den skandinaviska göticistiska fascinationen för allt som kunde belysa Nordens status som goternas urhem. Han beskriver hur handskriftsmaterialet efter reformationen var på väg att gå förlorat och hur det göticistiska intresset i sista stund förde till att det som ännu fanns kvar kunde räddas från förgängelsen. I ett avsnitt skildras kortfattat hur

svenska och danska utsända konkurrerade om att finna de värdefulla handskrifterna och föra dem hem till väntande fornforskare som Olof Verelius i Sverige och Peder Resen i Danmark. Det var här Árni Magnússon fann sin livsuppgift, att samla in och bygga upp en samling av handskrifter och dessutom få dem kopierade i pappershandskrifter av inhyrda isländska skrivare; i flera fall föreligger i dag endast pappersavskrifter av pergamentshandskrifter som gick förlorade i branden 1728 eller som på annat sätt förkommit efter att de kopierades. Dessa pappersavskrifter utgör till exempel huvudkällan till *Heimskringla* sedan de båda handskrifterna som kallades Kringla och Jöfraskinna blev lågornas rov. Efter detta inledande kapitel följer författaren Árni kronologiskt i kapitel med rubriker som *Beginnings, Erudition, Success, Iceland, Copenhagen* och *Last Months*, men hela tiden med handskrifterna som det viktigaste bindemedlet i beskrivningen. De tre första kapitlen behandlar Árni Magnússons karriär i Köpenhamn. Kapitlet *Iceland* behandlar tiden på Island under det första decenniet av 1700-talet och slutligen beskrivs det fortsatta arbetet i Köpenhamn med att bygga upp samlingen fram till den katastrofala branden. I det avslutande kapitlet skildras den sista tiden efter branden. Már Jónsson skriver i sin inledning att hans fokus på insamlingen av handskrifter och därmed det stora antalet referenser till manuskriptsigla, inte bara i Árni Magnússons egen samling utan även till andra samtida samlingar, kan komma att avskräcka läsare som inte har ett speciellt intresse för medeltida handskrifter. Och förvisso är boken mättad med information om hur samlaren finner och lyckas införskaffa handskrifter eller pergamentsfragment. Men detta borde inte vara avskräckande. Boken utgör en rik källa för den som intresserar sig för de medeltida handskrifterna och de samlingar där de föreligger i dag; för den som söker information om en speciell handskrift ger dessutom handskriftsregistret snabb tillgång. Fokuseringen på insamlingen av handskrifterna gör dessutom boken till ett viktigt bidrag till forskningen om receptionen och studiet av dem under perioden 1650–1730. K.G.J.

Annette Lassen, Agneta Ney & Ármann Jakobsson (eds.), The Legendary Sagas. Origins and Development, 454 s., Reykjavík (University of Iceland Press). ISBN 978-9979-54-968-0. Denna antologi är den tredje i en serie om de Nordiska forntidssagorna (*Fornaldarsögur Norðurlanda*). De två tidigare volymerna behandlar struktur, ideologi, myt och verklighet, och denna volym behandlar främst sagornas ursprung och utveckling. Bland annat diskuteras hur enhetlig denna grupp av sagor egentligen är. Här finns exempelvis en övergång från det historiska i de äldre texterna

till det fantastiska i de yngre. Boken är indelad i tre teman, där den första diskuterar ursprunget, dvs. varifrån sagorna kommer, om de bygger på talad eller skriven text, om de bygger på vers eller prosa och liknande frågor. Árman Jakobssons artikel som behandlar de äldsta manuskripten inleder, men sedan följer artiklar som ofta utgår från en specifik forntids-saga. En av artiklarna är skriven på svenska, de övriga på engelska. Det andra temat kallas *Development and Generic Considerations* och de nio artiklarna (en på svenska, en på danska och de övriga på engelska) behandlar bland annat förbindelsen med andra genrer. Bland annat diskuterar Terje Spurkland vad terminologin i sagorna kan säga om författarnas medvetenhet om olika sagagenrer, och hans slutsats blir att författarna har en medvetenhet om sagagenrernas olikheter. Det tredje temat behandlar vad som händer med sagorna i yngre tider (från senmedeltiden och framåt). Här finns tre artiklar (på engelska) som med en nyfilologisk inriktning visar hur sagorna behandlas i samlingshandskrifter, hur de tas emot och tolkas i modern tid eller hur innehållet i sagorna influeras av avskrivarens samtid.

L.-O.D.

*

Ole-Jørgen Johannessen, Norrøne och navnefaglige studier. Festskrift til 70-årsdagen redigert av Odd Einar Haugen, Johan Myking, Helge Sandøy & Kjell Erik Steinbru, 267 s., Oslo 2012 (Novus Forlag). ISBN 978-82-7099-691-9. Redaktörerna av denna festskrift – vilken innehåller tio uppsatser av Ole-Jørgen Johannessen – framhåller att festföremålet förutom sin forskargärning gjort åtskilliga universitetsrelaterade insatser och dessutom varit politiskt engagerad. Dessa insatser till trots har Jørgensen genom åren verksamt bidragit med både filologiska och onomastiska studier. De vetenskapliga bidrag som samlats i denna skrift är tillkomna åren 1977–2009. I den inledande artikeln, ”Litt om kildene til Jóns saga baptista II” jämför Jørgensen den isländska sagaversionen om Johannes döparen från det sekelslutande 1200-talet med dess latinska förlagor. Hans stora kunskaper om äldre skriftligt källmaterial kommer väl till pass i studien över Oluf Ryghs bruk av efterreformatoriska källor i *Norske Gaardnavne* (2000), där band 11 och 12 i Ryghs storverk särskilt granskas – detta är de band som behandlar centrala delar av Vestlandet. De onomastiska arbetena dominerar i volymen. Flera av dem rör personnamn, bl.a. en nyttig översikt med flera metodologiska poänger som handlar om kristna personnamn från den norska medeltiden (2002). *Patronymica* i norska runinskrifter är föremål för en undersökning från

1993, metronymica i en från 2001, i vilken inte minst författarens social-historiska intressen kan avläsas och influenser i olika riktningar blottläggs. Från ortnamnsforskningens område härrör ett par studier, en om bebyggelsenamnen på *-torp* (2003), och en – med titeln ”*Mongstad og Jonstad – gamle gårder med unge navn eller unge gårder med unge navn?*” (2006) – där ortnamns ålder dryftas. Namn på båtar och fartyg intresserar uppenbarligen bergensaren Ole-Jørgen Johannessen, och detta intresse har resulterat i en artikel på engelska (2005) som typologiskt diskuterar problem förknippade med dessa namn, en om ”skipsnavn i oljevirksomheten” (2008) och en om namn på båtar och fartyg som hämtat förebilder i den antika mytologin (2009). Den avslutande bibliografin visar att festskriften gott hade kunnat inrymma också helt andra artiklar: här finner man sålunda bland annat en artikel om kvinnonamn i Norge 1940–82 (1987), en om bygdenamn i Nordhordland (1990) och en om krigshjältar och motståndsmän som namnmotiv i norska väg- och gatunamn (2009). Men redan de artiklar som lyfts fram i denna artikelsamling ger oss bilden av en intressant norsk namnforskare. L.-E.E.

Vigdis Ystad, Ord og arv. Utvalgte artikler. Festskrift til Vigdis Ystad på 70-årsdagen 13. januar 2012, utgitt ved Gudlev Bø, 276 s., Oslo 2012 (Novus Forlag). ISBN 978-82-7099-660-5. Olav Gjelsvik söker inledningsvis under rubriken ”Vigdis Ystad, universitetet og dei akademiske verdiane” ge en bild av litteraturforskaren Vigdis Ystad som på sin sjuttioårsdag hedrades med denna skrift, där ett antal bidrag av hennes hand samlats. Det blir i inledningen uppenbart hur starkt Ystad engagerat sig i det universitetspolitiska arbetet och därvid hävdade grundläggande akademiska värden. I boken möter vi denna sida av verksamheten i det avslutande bidraget ”Verdivitenskapene vi forsømmer”, en text författad 1982 men fortfarande lika aktuell. Annars är det förstås Ystads litteraturvetenskapliga produktion som står i centrum i boken. I en inledande del behandlas lyrik med uppsatser som dryftar texter av Henrik Wergeland, Olav Aukrust, Kristofer Uppdal och Halldis Moren Vesaas. I en följande avdelning behandlas ett antal arbeten som berör prosa. Här fäster jag mig särskilt vid bidraget om Kristin Lavransdatter och historien, där Ystad bl.a. lyfter fram förhållandet att Sigrid Undsets storverk kan läsas som en analogi till författarens samtid. Undset iakttar nämligen sin samtids osunda individualism och starka självhävdebehov som efter Undsets mening står i kontrast till medeltiden med ”et samfunn uten preg av denne selvhvedende, oppsplittende individualisme, et samfunn av enkeltmennesker som hade overindividuelle målestokker for sine liv” (s. 121).

Ett annat bidrag avhandlar "Ibsen, Solstad and the Unspeakable Dimension" och anlägger här intertextuella perspektiv: "Ibsen may [...] have inspired Solstad to write about the deepest of human issues, the shocking experiences, the unthinkable, the unspeakable, the unacceptable" (s. 169), sägs avslutningsvis i uppsatsen. Denna avdelning innehåller dessutom ett bidrag om Bergljot Hobæk Haffs romaner och ett om Ingeborg Refling Hagen "som modernist og ekspresjonist". Ystad har som bekant nedlagt ett mycket stort arbete på Ibsenutgivningen – i Gudleiv Bøs slutord sägs detta troligen vara "det største prosjektet som noen gang er utført innenfor humanistiske fag i Norge" (s. 275) –, och fyra uppsatser om Ibsen har samlats i festskriften. Ibsens kvinnskildringar behandlas i en uppsats, i en annan litterär intertext i *Kjærlighedens Komædie* där beroendet av Søren Kierkegaard lyfts fram, och i en tredje titelkaraktären Johan Gabriel Borkman, vilken förgäves kämpar mot förgänglighet. Ett fascinerande bidrag utgör det som behandlar *anagnorisis* och Ibsen; *anagnorisis* är som bekant benämningen på det moment i ett drama där en av karaktärerna gör en viktig upptäckt. Särskilt bidragen i Ibsenavdelningen ger mersmak, och gör att man får stark lust att återknyta bekantskapen med Ibsens rika dramatik. En bibliografi över festföremålets tryckta skrifter 1969–2011, sammanställd av Jadwiga Teresa Kvasdheim och Elin Grønneberg, och ett efterord av utgivaren Gudleiv Bø, avslutar boken.

L.-E.E.

*

Yvonne Carlsson, Genericitet i text, 216 s., Stockholm 2012 (Stockholms universitet). (Acta Universitatis Stockholmensis. Stockholm Studies in Scandinavian Philology. New Series 56.) ISBN 978-91-87235-07-8; ISSN 0562-1097. Denna doktorsavhandling behandlar begreppet genericitet utifrån en textuell synvinkel. Arbetet har två huvudsyften; den ska för det första analysera vad som styr valet av olika former av generiska nominalfraser, och den ska för det andra karaktärisera gränsen mellan generiska och icke-generiska nominalfraser. Förf. utgår från ett material som består av populärvetenskapliga texter om djurarter. Texterna är främst hämtade från boken *Guide till våra vilda djur* (27 texter), men eftersom dessa alla är skrivna av en och samma författare har den kompletterats med nio andra texter, nämligen fem från *Illustrerad vetenskap*, en från *Forskning och framsteg* samt tre från tidskriften *Sveriges natur*. Sammanlagt har 1423 nominalfraser excerperats, och förf. skiljer på om de är förstaomnämningen (193 st.) eller om de är senare omnämning

(anatoriska). Det första syftet handlar främst om att finna vad som bestämmer valet av nominalfrasform, dvs. om man ska välja obestämd eller bestämd form och om man ska välja singular eller plural (*en björn, björnen, björnar* och *björnarna* är således de grundläggande typer som valet står emellan). Bl.a. utifrån Ariels åtkomlighetsteori behandlar förf. materialet, men resultatet blir i mitt tycke diffust. Resultatet blir en ganska lång lista på faktorer som kan påverka valet, och att de val som görs vid generiska nominalfraser liknar dem som görs vid icke generiska nominalfraser. Det är också detta som får förf. att närmare undersöka gränsen mellan generiska och icke-generiska nominalfraser. Författaren visar på de många problem som uppstår i en text, och att vissa nominalfraser kan tolkas som både generiska och icke-generiska, eller att de är avsiktligt tvetydiga.

L.-O.D.

Sofia Lodén, *Le chevalier courtois á la rencontre de la Suède médiévale. Du Chevalier au lion á Herr Ivan, 297s.*, Stockholm 2012 (Stockholm University). (Forskningsrapporter / Cahiers de la Recherche 47.) ISBN 978-91-7447-539-5; ISSN 1654-1294. Se utförlig recension s. 151.

Carl-Erik Lundblad, *Skånska dialektord, 379 s.*, Lund 2012 (*Dialekt- och ortnamnsarkivet i Lund*). (Skrifter utgivna av Dialekt- och ortnamnsarkivet i Lund 12.) ISSN 1404-4676; ISBN 978-91-86959-05-0. Denna ordbok förklarar enligt inledningen ”ord i det äldre skånska tal-språkliga ordförrådet” (s. 5); det är alltså äldre regionala ord och ord med äldre uttal som samlats här. Avgränsningen innebär att exempelvis ord för modern snabbmat, som *porting* ’portion varm korv med mos’, inte beretts plats, och detta låter sig helt klart försvaras. Ordboken består av tre större avdelningar: först en som uppför orden i normaliserade former, en där dialektformer är ingången och en där betydelser är ingången. Särskilt denna sista del skattar man som läsare högt, eftersom synonymer och ekvivalenter återfinns där. Att orden upptas i normaliserad form innebär inte att formen automatiskt är identisk med den nutida standardsvenska skriftformen, här redovisas istället ”vad det är för ord och hur det har sett ut i det stadium av sin utveckling då det blivit eller hade kunnat bli en standardsvensk form” (s. 9): således *ljordag* för *lördag*, *viger* för *vidja*, prefixet *for-* för *för-* osv. I några fall är den normaliserade formen påfallande som vid *degnevatten* ’degvätska’ och *buldamor* ’var i böld’. Intressant är att se hur lånord återfinns i skånsk dialekt, som i *eksekysår* ’ursäkter’, ’undanflykter’, ’spratt’ och *ekstemera* (*estimera*) ’hålla tillgodo med’. Ibland har de inlånade orden ombildats till form och/eller betydelse: en

dans benämns *skinnkompass*, vilket väl svarar till *cinque pas*, och *krucifix* möter i betydelserna 'ornament, (onödiga) utsmyckningar, krusiduller'; 'undanflykter'. Många dialektala uttryck redovisas i ordbokens exemplifiering: vid *ålskinn* noteras *glo ålskinn*, vilket synes innebära 'titta snett, glo stelt, titta avundsamt'. Under *hagalen* återfinns följande språkexempel: "Skolemästaren frågte mig om jag ville ha mer prygel [pryl], och jag sa att jag inte var hagalen, men så fick jag lika väl mer". I den del som redovisar dialektformer finner man ingångar som *skådra* 'ro bakåt, mynna, stryka', *skåmme* 'skymning, halvmörker', *skåmra* 'skymma', *skårr* 'taknock, takås, takvinkel', *slafuttet* 'tillsammans och med fötterna åt samma håll som den andra har huvudet', för att nu återge några slumpmässigt valda exempel. Intressantast är den del som väljer sin ingång från betydelsesidan. Under ARG finner man sålunda *ettertänd*, *oppsatt* och *toppet*, under BEHÄNDIG *nim*, *rad*, *radfaren*, *radhänd* och *radvänd*, under DIARRÉ substantiven *ränneskita*, *hannasaglattan* och *snällakatrina* samt adjektivet *löslivad*. Nedsättande personbeteckningar återkommer inte oväntat flitigt i ordboken: för SENFÄRDIG PERSON finns sålunda *asekar*, *draghas*, *sebedeus* och *slöte*, för TÖLP *basse*, *blar*, *bobbe*, *flase* och *tase*. Det hade varit ett plus om man också i ordboken funnit förklaringar till i varje fall en del av orden och uttrycken, ett slags ordhistoriska notiser med andra ord. Det kan kanske bli en sådan avdelning i en andra upplaga? Boken *Skånska dialektord* är väl genomarbetad och ger oss bilden av en författare med avsevärd lexikografisk kompetens; Lundblad har ju också tidigare arbetat vid Svenska Akademiens ordboksredaktion. Det är värdefullt att på detta sätt få ta del av språket inom ett större geografiskt område på samma sätt som man tidigare kunnat göra beträffande exempelvis jämtskan. Genom sin uppläggning och sin stil vänder ordboken sig emellertid också till allmänheten, och för därmed på ett förtjänstfullt sätt ut det immateriella kulturarvet till en bredare grupp människor. L.-E.E.

Shidrok Namei, Iranians in Sweden. A Study of Language Maintenance and Shift, 246 s., Uppsala 2012 (Uppsala universitet). (Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 86.) ISBN 978-91-506-2271-3; ISSN 0083-4661. Denna intressanta studie undersöker vidmakthållande och byte av språk (*language maintenance and shift*) hos ett antal iranska invandrare av första och andra generationen, bosatta i Sverige. Med utgångspunkt i Tajfels teorier om *intergroup relationships* och Giles Ackommodationsteori söker förf. utröna hur svensk-iranier behåller och byter språk. I kapitel 3 ges en genomgång av begreppen vidmakthållande och byte samt vilka faktorer som kan inverka på språk-

bytet, främst utifrån Hyltenstam och Stroud. Med hjälp av omfattande enkäter har en mängd data samlats in. De iranska skolungdomarna (100 st, varav en tredjedel födda i Sverige) har fått en enkät på svenska, medan den äldre generationen (88 st; oftast föräldrar till skolungdomarna) har fyllt i enkäter på persiska. Här efterfrågas dels bakgrundsdata som ålder, antal år i Sverige, familjeförhållanden, umgängesmönster, allmänna språkkunskaper etc., dels mera specifika frågor där informanterna får självvärdera sina språkkunskaper samt svara på frågor om språkbruk och språkvanor i familjen, skolan och umgängeskretsen och frågor om mediekonsumtion m.m. Arbetet avkastar en stor mängd data. Bland de otaliga resultaten kan nämnas att föräldrarna rapporterar persiska som det dominanta språket, medan ungdomarna rapporterar svenska, vilket också stöds av deras färdigheter i de två språken. Ungdomarna klarar också talad persiska bättre än skriven. När det gäller språkanvändning framgår att persiska dominerar i hemmet, men att svenskan står starkare bland andra generationens invandrare, särskilt de yngre, och att mödrarna använder mer svenska än fäderna. En orsak till det senare föreslås vara att mödrarna är mer engagerade i barnens utbildning än fäderna. Förf. diskuterar också språkets roll för att bryta patriarkala mönster och religionens dominans. När hon återknyter till teoridelen konstaterar hon att sociopsykologiska faktorer tycks vara viktigare för språkbytet än rent psykologiska. Som förf. påpekar är de iranska invandrarna ofta från övre medelklass, vilket gör dem till en ovanlig utomeuropeisk invandrargrupp. Denna studie ger svar på många frågor, och man kan önska sig liknande studier av invandrargrupper som i genomsnitt tillhör andra socialgrupper. L.-O.D.

Lina Nyroos, The Social Organization of Institutional Norms. Interactional Management of Knowledge, Entitlement and Stance, Uppsala 2012 (Uppsala universitet). (Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 87.) ISBN 978-91-506-2273-7; ISSN 0083-4661. Denna sammanläggningsavhandling består av en introducerande text på 76 sidor samt fem uppsatser på sammanlagt ca 110 sidor. Ämnet för studien är institutionalitet och institutionella normer i interaktion/samtal. Med utgångspunkt i ett redan befintligt material av institutionella samtal, dvs. samtal där åtminstone en av parterna har en institutionell roll av betydelse för samtalet, försöker förf. svara på frågor om hur institutionella normer skapas och förhandlas, och hur de institutionella dragen påverkar samtalet. Materialet består dels av tio handledarsamtal mellan universitetslärare och studenter, dels av åtta medarbetarsamtal mellan

chefer och anställda inom finanssektorn. Sammanlagt motsvarar materialet närmare 13 timmars samtal. Alla fem delstudierna/artiklarna tar sig an frågan om hur deltagarna ”konstruerar institutionella agendor”, vilket delas in i tre underteman som tas upp i olika grad i de olika artiklarna. För det första undersöks hur deltagarna hanterar kunskap, för det andra hur de positionerar sig socialt i förhållande till varandra, och för det tredje hur de använder språket för sociala handlingar. Den första artikeln handlar om hur studenter i handledningssamtalen ”talar för andra”, dvs. å andras vägnar. Den andra artikeln undersöker hur studenter i handledarsamtalen närmar sig uppgiften och hur lärare agerar i relation till detta. Det är inte alltid som alla deltagare uppfattar uppgiften på samma sätt. Den tredje artikeln tar sig an en av de delfrågor som är förberedda i skriftlig form inför medarbetarsamtalen, nämligen frågan om upplevd stress. Studien visar att samtalet lyckas behandla ”positiv stress”, som ökar medarbetarens resultat, men att samtalet fungerar sämre då det gäller att behandla ”negativ stress”. Även den fjärde artikeln behandlar medarbetarsamtalen, och då mera specifikt om hur de skriftliga frågor som delas ut före samtalet presenteras eller ställs av chefen, och vad små variationer i dessa får för effekt på hur medarbetaren uppfattar och besvarar frågan. Resultatet är att även mycket små variationer ger ganska betydande skillnader i slutändan. Den sista artikeln undersöker mera precist hur verbet *känna* används i handledarsamtalen och vilka funktioner det kan ha. Förf. identifierar tre olika funktioner. Det används för det första som ett pedagogiskt instrument av läraren som beskriver hypotetiska situationer om arbetet, för det andra som en *hedging device*, dvs. som ett sätt att minska det ansvar talaren behöver ta för yttrandet. För det tredje används verbet för att tala om hur man upplever själva processen.

L.-O.D.

Hans Schottmann, Vergleichende Idiomatik des Schwedischen. Mit CD-ROM, 390 s., Berlin 2012 (Lit Verlag). (Skandinavistik Bd. 9.) ISBN 978-3-643-11733-5. I denna ordbok över svenska fraseologiska uttryck ges svenska idomatiska uttryck med motsvarigheter på danska, norska, tyska, engelska och franska. Det är dock en svensk-tysk ordbok, såtillvida att vi alltid får en tysk motsvarighet eller om sådan saknas en tysk förklaring till uttrycket. För de andra språken ges bara motsvarande talesätt om det finns sådana. Den ger alltså inte hjälp till den svensk som inte förstår innebörden av ett svenskt idiom, men så är det ju också med vanliga tvåspråkiga ordböcker. Om uttrycket är belagt i äldre tid får vi någon gång en lågtysk version; det händer även att vi får en fornsvensk eller norrön

version, men här är materialet långt ifrån fullständigt (mycket få av ordspråken i den medeltida svenska ordspråksboken återges). I boken ges begreppet idiomatik en vid definition. Den omfattar såväl ordspråk och ordstäv som talesätt. Urvalet är alltså oberoende av hur fast delarna är lexikaliserade med avseende på böjning och liknande eller om det finns en anföringssats med. Vi finner alltså i stort sett de flesta typer: *ha hjärtat på rätta stället, lägga ihop/samman två och två/ett och ett/en och en, ta ... udden/gadden av/ur ngn/ngt, de är sura sa räven om rönnbären*. Ibland står dock ordstäven med anföringssats för sig; under uppslagsordet *jäst* finner vi *kasta jästen efter degen* med sin tyska översättning, och därefter får vi det längre: *bättre sent än aldrig, sa kärringen, kasta jästen efter degen*. Idiomen står uppställda på betydelsetunga ord, och det finns flitigt med korshänvisningar. Slår man på *badvatten* hänvisas man till *barn* där *kasta ut barnet med badvattnet* anges, och slår man på *ragg* hänvisas man till *borst*, där *resa borst/ragg* anges. Till boken finns också en CD-skiva som innehåller ordboken i pdf-format. Genom den vanliga sökfunktionen i pdf-läsaren kan man nu hitta det allra mesta. Detta är förstås en god hjälp, inte minst för de andra språken, där det inte finns korshänvisningar. L.-O.D.

*

Thorsten Andersson, Gamla strand- och önamn i Bråviksbygden, 148 s. + två utvikskartor, Uppsala 2012 (Kungl. Gustav Adolfs Akademien för svensk folkkultur). (Acta Academiae Regiae Gustavi Adolphi 120.) ISSN 0065-0897; ISBN 978-91-85352-96-9. Denna monografi har egentligen vuxit fram ur det föredrag författaren höll vid den femte nordiska namnforskarkongressen i Göteborg i augusti 1967. Ett första större manuskript sammanställdes strax därefter, och det har nu, efter drygt fyrtio år, ytterligare bearbetats. Man erfar att författaren vid slutrevideringen nyskrivit vissa avsnitt. Det synes föreligga ett tvåfaldigt syfte med studien: namnanalyserna vill "bidra till återskapandet av ett äldre ortnamnslandskap, ett landskap som i huvudsak speglar det första årtusendet av vår tideräkning" (s. 19) men ambitionen är också att sätta in namnen "i ett övergripande namnstrukturellt sammanhang, som avser att utifrån det begränsade materialet demonstrera den interdisciplinära och intradisciplinära utvärderingen av ortnamn" (ibid.). Kap. 2 belyser hur de båda gamla namnen *Bråvik* och **Lōsn* – som ligger till grund för *Lösings härad* – förhåller sig till varandra; *Brå-* har syftat på Bråvikens glänsande vattenspegel, **Lōsn* däremot på ett ljus och öppet landskap.

Bland de gamla strandnamnen som behandlas i kap. 3 stannar man upp vid *Trönäs* 'näset som sträcker sig ut i fjärden **Trøghe*' (där **Trøghe* är 'fjärden med det "trøga" vattnet') samt bland andra *Sylden* och *Skenäs*. Bråviksbygdens önamn behandlas utförligt i kap. 4 med höjdpunkter som de omfattande och instruktiva utredningarna rörande namnen *Esterön* och *Händelö*. De språkliga förhållandena bakom det första namnet beskrivs mycket ingående, och för det andra namnets del uppehåller sig författaren vid de sakliga omständigheterna. Namnet *Lönö* diskuteras i ljuset av semantiska paralleller från olika håll i Norden. En rad fotografier och kartbilder förtydligar hela tiden resonemangen. Trots författarens sorgfälliga genomgång medger han att en hel del återstår att göra beträffande det *ol* som tycks finnas bakom *Olö*. Att *Svindra* ursprungligen skulle ha betytt 'ön som ger lä vid storm' argumenterar Andersson väl för. De namn som här behandlas är av betydande ålder, och därför är det inte alla gånger lätt att med säkerhet fastlägga namnens etymologi. Men författaren lotsar oss med fast hand framåt i resonemangen och demonstrerar därvid hur namnforskningen faktiskt ger oss viktiga ledtrådar beträffande de forntida människornas syn på sitt kustland och dess farleder. I den korta men innehållsrika "utvärderande" sammanfattningen i kap. 5 lyfter författaren upp flera principiellt viktiga frågor: dateringen, frågan om namn kan ha förelegat fixa och färdiga i ett onomastikon, den primära och sekundära namnbildningen, namnskattens semantiska struktur m.fl. Boken *Gamla strand- och önamn i Bråviksbygden* är en mycket viktig bok, som visar hur en erfaren ortnamnsforskare arbetar för att språkligt och sakligt säkra sina namntolkningar men också hur namntolkningarna kan sättas in i större sammanhang. Genom att boken dessutom är lättläst och pedagogiskt uppbyggd med sammanfattningar på strategiska ställen, finns anledning att tro att den med behållning kommer att läsas och begrundas i bredare kretsar. Det är den i sanning värd.

L.-E.E.

Binamn. Uppkomst, bildning, terminologi och bruk. Handlingar från NORNA:s 40:e symposium i Älvkarleö, Uppland, 29/9–1/10 2010, redigerade av Staffan Nyström (huvudredaktör), Eva Brylla, Katharina Leibring, Lennart Ryman & Per Vikstrand, 192 s., Uppsala 2012 (NORNA-förlaget). (NORNA-rapporter 88.) ISSN 0346-6728; ISBN 978-91-7276-087-5. Binamn har också tidigare diskuterats i NORNA-sammanhang, bl.a. vid det tredje symposiet, *Binamn och släktnamn* (1974), och vid det åttonde, *Personnamsterminologi* (1981). Nu är det dags igen, och denna

gång har ämnet breddats, bl.a. genom att också andra namn kategorier än personnamn aktualiseras. Tre plenarföreläsningar hölls, och dessa inlägg har medtagits i volymen. Nyttig är Eva Bryllas översikt över binamn i Norden som stannar upp inför begreppsavgränsningar, morfologi och semantik men också har en avdelning om binamn och genus. Bertie Neethling, professor vid Department of Xhosa, University of Western Cape, Sydafrika, berör frågor om binamn som uttryck för identitet. Konkret rör det sig om en redovisning av studier bland studenter, och flera skilda typer av binamn passerar här revy; kategorierna känner man igen från den nordiska empirin. Den tredje plenarföreläsaren Silvio Brendler, redaktör för tidskriften *Zunamen/Surnames. Zeitschrift für Namenforschung*, söker förmedla en holistisk syn på studiet av binamn. Han säger bland en del annat "that studying bynames is like gem cutting", och framhåller vidare att "[b]yname students need to carry out more synthesising research to view their findings less in isolation and to position the study of bynames in the system of sciences". En holistisk syn är självfallet inget som är specifikt just för binamnsstudier. I volymen finns vidare sex föredrag som behandlar olika nordiska teman. Stefan Jacobsson och Magnus Källström behandlar personbinamnen i de vikingatida runinskrifterna ur olika perspektiv, Johnny Grandjean Gøgsig Jakobsen "geistlige tilnavne" i det medeltida Norden och Gudlaug Nedrelið några binamn i Sverresoga. Maria Löfdahls studie av barns ortnamnskunnande baseras på material från det multietniska Angered. Samtliga uppsatser drar fram intressant källmaterial, problematiserar i flera fall tidigare forskning, och ger oss inblickar i olika typer av material. Lennart Ryman redovisar för sin del tankar om de nordiska personbinamnsordböckerna och personbinamnsamlingarna. Här diskuteras bl.a. vad som kan göras för att ge de redan existerande samlingarna ökad spridning samt hur nya samlingar av binamn skall kunna byggas upp. Ambitionsnivån är här hög, något som författaren är väl medveten om. Några kommentatorer (Agneta Sundström, Mats Wahlberg) kompletterar dessa framställningar och Tom Schmidt summerar till sist. Vissa av dessa senare texter tillför kanske inte så mycket utöver det som redovisas i föredragen men ger oss som inte var med vid symposiet inblickar i den diskussion som då fördes. Staffan Nyström behandlar i ett kort bidrag ortbinamn, och skisserar i samband med detta en rad intressanta forskningsfrågor. Också i en del andra uppsatser uppvisas forskningsproblem som kan komma att aktualiseras inom detta onomastiska delområde i en framtid. Inte minst därigenom har denna volym intresse.

L.-E.E.

Kåre Hoel, Bustadnavn i Østfold 11. Onsøy, utgitt av Institutt for lingvistiske og nordiske studier, Universitetet i Oslo ved Tom Schmidt, 404 s. + karta i slutet, Oslo 2012 (Novus Forlag). ISBN 978-82-7099-703-9. Målmedvetet går arbetet med utgivningen av *Bustadnavn i Østfold* framåt, nu med det elfte bandet som tar sig an ca 725 namn mer utförligt och därutöver berör ett stort antal ytterligare namn. Kåre Hoels manuskript har för detta bands vidkommande bearbetats av Tom Schmidt. Inledningsvis dryftas namnet *Onsøy*, i vars förled *Óðinn* synes möta. I bygden finns en del äldre bebyggelsenamnstyper representerade, såsom namn på *-vin* (*Ørmen* s. 21 f. och *Elin(gård)* s. 212 ff.) och *-heim* (*Høyum* s. 29 f. och *Bossum* s. 204 f.). Ett stort antal yngre namn finns i bygden och utreds även de noggrant. Här finns sålunda, för att ta fram ett exempel, en del ortnamn på *-bingen* (*Havrebingen, Julsebingen, Fredriksbingen, Håkonsbingen*), bildade till *bing(e)* 'utendørs inngjerding for småfe', ett element som i detaljer utretts av Tom Schmidt i en festskriftsartikel för några år sedan. Ett imperativnamn utgör *Seut* (s. 111), och för en intressant kulturhistorisk diskussion bäddar ett namn som *Fuglesangen* (s. 171 ff.). Men det är klart att utredningarna av de äldre namnen allra mest kittlar fantasin. Givande är exempelvis att följa resonemangen kring förleden i *Elslett* (s. 137 ff.), bl.a. ett tolkningsalternativ i anslutning till ett naturbetecknande **elgr* där ett vidare nordiskt perspektiv nog hade kunnat berika diskussionen ytterligare. Kanske hade i samband med utredningen av ett namn som *Åle* (s. 119 f.) argumentationen kunnat vara tydligare. För en del namn kunde som jag ser det den språkliga och/eller sakliga utredningen drivas längre: det gäller bl.a. *Møretua* (s. 26), *Treskalen* (s. 48 f.), *Busmund* (s. 51 ff.), *Kjevelsrød* (s. 95 ff.), *Kykle* (s. 177 f.), *Hanke* (s. 230 ff.), *Møskeviken* (s. 241) och *Granbrot* (s. 282 ff.). Särskilda avdelningar finns om försvunna namn och fjärdingsnamn. Ett viktigt kapitel utgör det som behandlar de topografiska orden, där man på sina ställen gärna sett nordiska jämförelser. Käll- och litteraturförteckningar liksom flera register avslutar boken. Vi får i denna volym, liksom i dem som tidigare utkommit, en klar bild av ortnamnen i Østfold. Penetreringen av namnens etymologi är djuplodande och ger mestadels ett förtroendeingivande intryck. Det valda upplägget där Ryghs framställning återges tillsammans med Hoels och utgivarens gör att läsaren finner sig vara mitt i en vetenskaplig diskussion rörande namnens ursprung. Inte minst detta gör dessa volymer till en sällsynt stimulerande läsning.

L.-E.E.